

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HUDEBNÍ KULTURY

**MOTIVACE JAKO DYNAMIZUJÍCÍ SLOŽKA
HUDEBNÍHO ROZVOJE DÍTĚTE**
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Martina Bohatá

Specializace v pedagogice, Hudba se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Marie Slavíková, CSc.

Plzeň, 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval(a)
samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 2. dubna 2013

.....

vlastnoruční podpis

Chtěla bych poděkovat Doc. PaedDr. Marii Slavíkové, CSc. za vedení této bakalářské práce a 17. mateřské škole Plzeň za umožnění provedení vlastní lekce hudební výuky.

Obsah

1	ÚVOD.....	3
2	MOTIVACE.....	4
2.1	Motivace z hlediska psychologie.....	4
2.1.1	Motiv.....	5
2.1.2	Motiv a motivace.....	5
2.1.3	Třídění motivace.....	5
2.1.4	Faktory ovlivňující motivaci.....	7
2.2	Hudební motivace.....	8
2.2.1	Typy motivace.....	9
2.2.2	Druhy motivace z hlediska hudby.....	10
2.3	Motivace z hlediska pedagogiky a základů neurofyzologie.....	11
3	MOŽNOSTI HUDEBNÍHO ROZVOJE DÍTĚTE V JEDNOTLIVÝCH ETAPÁCH VÝVOJE SE ZAMĚŘENÍM NA MOTIVACI.....	13
3.1	Prenatální období.....	13
3.2	Perinatální období.....	14
3.3	Postnatální období.....	14
3.3.1	Novorozenecké období.....	14
3.3.2	Kojenecké období.....	15
3.3.3	Období batolete.....	16
3.3.3.1	Možnosti motivace k hudbě v období novorozeneckém, kojeneckém a batolecím.....	16
3.3.4	Předškolní věk.....	18
3.3.5	Mladší školní věk.....	19
3.3.5.1	Možnosti motivace k hudbě v mladším školním věku.....	19
3.3.6	Střední školní věk (pubescence).....	21
3.3.6.1	Možnosti motivace k hudbě ve středním školním věku.....	22
3.3.7	Starší školní věk (adolescence).....	22
3.3.7.1	Možnosti motivace k hudbě ve starším školním věku.....	23

4	MOTIVACE K HUDBĚ U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	25
4.1	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání	25
4.2	Experimentální ověření návrhu lekce hudební výuky pro žáky předškolního věku s využitím prvků motivace	25
4.2.1	Zásady pro práci učitele	26
4.2.2	Náslech lekce dětského sboru	26
4.2.3	Vlastní lekce hudební výuky	29
4.3	Praktické náměty k motivaci dětí předškolního věku	33
4.3.1	Příprava do školy	33
4.3.2	Motivační podněty pro rozvoj hudebních činností	37
5	ZÁVĚR.....	40
6	RESUME	42
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	43
8	INTERNETOVÉ ZDROJE.....	45
9	SEZNAM OBRÁZKŮ	46
10	PŘÍLOHY	47

1 ÚVOD

Téma motivace jako dynamizující složka hudebního rozvoje dítěte mne velmi oslovilo a беру ho jako první krok ke vstupu do pedagogické profese. Pokud chci žáky ovlivněné dnešní uspěchanou dobou plnou informací zaujmout a obohatit v oblasti hudby, pak je zde právě tato otázka. Jak děti zaujmout? Jak vytvořit atmosféru hodiny, ve které se budou cítit příjemně a ještě si odnesou alespoň základní informace, které od nich společnost žádá. Pokud se prolomí bariéra „musím se to naučit, protože to paní učitelka chce nebo bych dostal špatné hodnocení“ a začne se dítě zajímat o obor samo, je to zpětná vazba pro mne, že jdu správnou cestou. Nechci být jednou z těch, kteří suše převypráví teorii a je to ve své podstatě úplně zbytečné. Ani nechci být příliš experimentální, abych se vzdalovala praxí prověřených způsobů výchovy a vyučování. Chci najít kompromis. Myslím si, že je správné věnovat se motivaci. Proto jsem si toto téma zvolila. V celé práci se zaměřuji na souvislost motivace s výškou úrovně hudebnosti.

V následující kapitole je potřeba vymezit termín motivace. Rozebrat strukturu i z hlediska psychologie a dalších věd. Při svém studiu jsem se v předmětu psychologie dozvěděla, že motivace je jakási vnitřní pohnutka k jednání. Jak bychom na ni ale pak mohli působit my, pedagogové? Na tuto otázku se budu snažit odpovědět.

V další větší oblasti na téma Možnosti hudebního rozvoje dítěte v jednotlivých etapách vývoje se zaměřením na motivaci, se pokusím poukázat na to, na co se lze zaměřit v určitém období (etapě) vývoje dítěte.

Poslední částí mé práce je téma s názvem Motivace k hudbě u dětí předškolního věku. Na začátku je zařazeno pár poznámek k hudební výchově a vybrané kapitoly rámcového vzdělávacího systému týkající se hudební činnosti. Chci představit své experimentální ověření návrhu lekce hudební výuky pro žáky předškolního věku s využitím prvků motivace. Mým záměrem je do práce zařadit i trochu vlastní zkušenosti. Vzhledem k tomu, že mateřská škola je pro většinu dětí první výchovnou institucí, kde se mohou rozvíjet ve více oblastech včetně hudby, volila jsem předškolní věk. Děti jsou snadno ovlivnitelné novou autoritou a učí se nejčastěji formou hry. Práce s nimi, po zkušenosti z praxe v tomto oboru, mě velice zaujala a ráda bych v něm pokračovala i nadále. Lekcí si chci ověřit některé teoretické poznatky, které jsem dosud nashromáždila.

2 MOTIVACE

Nejdůležitější součástí dynamizující složky hudebního rozvoje je motivace. Tento termín pochází z latinského slova *movere* = pohybovat, hýbat se. Existuje na něj několik více či méně navzájem si odpovídajících vysvětlení.

2.1 Motivace z hlediska psychologie

Ve Stručném psychologickém slovníku je motivace vysvětlena takto: „proces řídicí síly odpovědné za zahájení, usměrňování, udržování a energetizaci zacíleného chování.“¹ Tato teorie rozebírá co zapříčiňuje proces motivace a dozvídáme se o zaměření na cíl. Krátké zmínění o motivaci můžeme nalézt i v literatuře Psychologie a společenská výchova od autorky Marie Vacínové. „Motivace je proces, ve kterém se shromažďuje energie nezbytná k chování směřujícímu k dosažení cíle.“² Ve zjednodušení se dovídáme totéž.

Obecněji je shrnuto téma v jedné z prvních definic motivace, je popsána jako „souhrn vědomých i nevědomých faktorů, které jsou základem chtění a jednání.“³

Dostáváme se k položené otázce: je možné dítě motivovat? Cituji „Motivace je vnitřní pohon nebo jiskra. Jediná osoba, kterou můžete motivovat, jste vy sám“.⁴ Musí jít tedy především o snahu a chtění jedince. Pokud zde bude možnost svobodné volby dítěte, která by měla být v určitém slova smyslu přítomna, nemůžeme dítě nutit. Bylo by to v rozporu s výchovou a nemělo by žádný smysl. Můžeme jen motivovat.

¹ HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 311 s. ISBN 80-7178-803-1, str. 141

² VACÍNOVÁ, Marie. *Psychologie a společenská výchova pro střední odborné školy se zaměřením na oblast služeb, rodinné výchovy a pro studijní a učební obory středních odborných učilišť*. 1.vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, 129 s. ISBN 80-718-7006-4, str. 72

³ MADSEN, K. B. *Teorie motivace*. Praha, Academia 1972. Podle: HOLEČEK Václav, Jana MIŇHOVÁ a Pavel PRUNNER. *Psychologie pro právníky*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 351 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3800-659. Str.122

⁴ MALONE, P. B. *Mějte je rádi a veďte je*. Praha, Práce 1991, str. 61. Podle: HOLEČEK Václav, Jana MIŇHOVÁ a Pavel PRUNNER. *Psychologie pro právníky*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 351 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3800-659. Str. 122

2.1.1 Motiv

Společné všem teoriím je to, že vyvíjí-li jedinec aktivitu nebo má nějaký důvod, pohnutku, motiv, „dají se věci do pohybu“.

Motiv je příčina našeho jednání. Můžeme se setkat se zajímavými pojmy jako je motiv výkonu, což je, jak tvrdí Stručný psychologický slovník, „skutečnost, že sám výkon a jeho zlepšování se může stát pohnutkou k pokračování v činnosti“. Nebo motiv úspěchu, který „se projevuje zjevnou a důraznou touhou dosáhnout úspěchu; zdůrazněna touha překonávat překážky a dosahovat cíle, které jsou známy jako obtížné“⁵. Z toho plyne, že pokud dáme dítěti správný impulz, přivedeme ho na správnou cestu, bude pokračovat samo.

2.1.2 Motiv a motivace

„Pojmy motiv a motivace tvoří funkční jednotu, přičemž motiv lze chápat jako vnitřní dispozice a motivaci jako proces realizovaný vztahem mezi motivem a podnětovou situací.“⁶

2.1.3 Třídění motivace

Motivy můžeme rozdělit na vědomé a nevědomé. Jak z názvu rozdělení vyplývá, vědomé motivy jsou takové, kterých jsme si vědomi, vnímáme je. Ty nevědomé si nepřipouštíme, že by nás mohly ovlivňovat.

Motivaci můžeme rozdělit (dle literatury Psychologie pro právníky)⁷ na vnější a vnitřní.

⁵ HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 311 s. ISBN 80-7178-803-1, str. 141

⁶ HOLEČEK Václav, Jana MIŇHOVÁ a Pavel PRUNNER. *Psychologie pro právníky*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 351 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3800-659. str. 123

⁷ HOLEČEK Václav, Jana MIŇHOVÁ a Pavel PRUNNER. *Psychologie pro právníky*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 351 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3800-659. Str. 123-124

- **Vnější činitele** tzv. *incentivy* jsou určité zásahy z vnějšku, sem můžeme řadit například odměnu, trest, příkaz, prosbu, přání, očekávání druhých, nabídku nebo vzor (vede k nápodobě nebo odmítání).

Vnější motivace⁸

- externí regulace – forma regulace vnější motivace, která vychází z vnitřních zdrojů; např. žák vykoná činnost, protože za ni dostane známku,
 - regulace pasivně převzatá – motivace zvenku převzatá, ale vnitřně neakceptovaná; např. žák dbá na včasný příchod do třídy, proto, aby se necítil provinile,
 - identifikovaná regulace – přijetí hodnoty za své, identifikace s požadovaným chováním; žák se učí matematiku i doma, ví, že je to důležité pro úspěch v předmětu, jedná ochotně, ne pod tlakem,
 - integrovaná regulace – vnější činitel je asimilován s ostatními hodnotami, potřebami a zájmy jedince; např. žák má dvě motivace – být dobrým studentem a dobrým sportovcem, motivy mohou být v konfliktu, protože jsou stejně důležité, ale stanou se integrovanými a harmonickými s osobností žáka, k tomuto stádiu dochází až během dospělosti.
- **Vnitřní činitelé** tzv. *introtivy* jsou
 - *potřeby* – stav, který se odchyluje od stavu optimálního; přebytek nebo nedostatek něčeho
 - *pudy* – vrozené hnací síly k činnosti
 - *zájmy* – trvalé úsilí zabývat se určitou činností
 - má kladné emocionální zabarvení, jsou doprovázeny pocitem úspěchu a často plní funkci odpočinku

⁸ LOKŠOVÁ, Irena a Jozef LOKŠA. Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole. Vyd. 1. Překlad Jakub Dobal. Praha: Portál, 1999, 199 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8205-X. Str. 16

- „silnější motivací než zájem je často tzv. záliba. Je to vlastnost zaměřená více než kterákoli jiná na prožívání vztahu k určité činnosti“⁹
- naší snahou je, aby dítě bralo hudbu jako zálibu
 - *emoce* – „komplexní jev, který má stránku zážitkovou, fyziologickou, behaviorální a výrazovou“¹⁰
 - *zvyky* – tendence za jistých okolností, v určité situaci nebo v určitém čase, vykonávat nějakou činnost
 - *postoje* – relativně ustálený systém pozitivních nebo negativních hodnocení určitých osob, jevů, předmětů nebo situací
 - tendence jednat charakteristickým způsobem na určitou situaci
 - *životní plány* – systém cílů, kterých chce člověk v budoucnu dosáhnout
 - *cíle* – uvědomovaný směr aktivit
 - *ideály* – vnitřní životní cíle, o které usilujeme, naše představa dokonalosti
 - *pocit povinnosti* – morální motivace

Vnitřní motivy jsou vzájemně spjaty s vnějšími motivy, vnější požadavky by měly být jedincem přijaty procesem interiorizace¹¹.

2.1.4 Faktory ovlivňující motivaci

Za zmínku zde stojí důležité faktory ovlivňující motivaci. A to z *vnějších faktorů*

- **pedagog** a s ním jeho přístup, charakter, metody (odměny, tresty atd.), jeho odbornost
- **rodina**

⁹ VACÍNOVÁ, Marie. *Psychologie a společenská výchova pro střední odborné školy se zaměřením na oblast služeb, rodinné výchovy a pro studijní a učební obory středních odborných učilišť*. 1.vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, 129 s. ISBN 80-718-7006-4. Str. 73

¹⁰ FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 238 s. ISBN 80-246-0965-7. Str. 170

¹¹ proces interiorizace je převzetí neboli zvnitřnění návyků, názorů, norem, postojů a hodnot

- **makroklima** – životní podmínky dítěte
- **mikroklima** – prostor, ve kterém motivujeme například vybavení třídy, dostatečné osvětlení, pomůcky...
- **sociokulturní podmínky** – vliv režimu, ve kterém vyrůstáme, popř. kolektiv, ve kterém motivujeme

Z *vnitřních faktorů* bych přiřadila

- **aktuální fyzický a psychický stav** – pokud je dítě například fyzicky vyčerpané, frustrované¹² nebo má psychické problémy, špatně se soustředí a nemá zájem
- **zájem o činnost**
- **dříve osvojené dovednosti, vědomosti, návyky** – spojení s předchozími zkušenostmi může působit pozitivně i negativně
- **schopnosti**
- **vlastnosti** – například vytrvalost
- **temperament**

Každé dítě je individuum. Stejná činnost může být motivována u různých dětí různými motivy. Každé dítě je jiné, a proto musíme brát ohled na všechny uvedené faktory.

2.2 Hudební motivace

„Hudební motivací rozumíme obvykle dynamický proces, jenž vyvolává žákovu hudební aktivitu a usměrňuje ji tak, aby uspokojil své hudební potřeby a dosáhl zároveň vytčeného cíle. Je třeba mít na paměti, že motivace je vždy výslednicí celého souboru vnitřních a vnějších podnětů“.¹³ Hudební aktivita nemůže být vyvolána, když není stav organismu aktivní. Tento stav je závislý na mnoha složkách, jako jsou fyziologické předpoklady, hudební schopnosti a dovednosti, vlivy prostředí, aktuální stav organismu dítěte apod. Také musíme brát v potaz, že se nároky pedagoga střetávají s dětskou

¹² frustrace = krátkodobé neuspokojení potřeb biologických nebo sociálních

¹³ PECHÁČEK, Stanislav a Hana VÁŇOVÁ. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň ZŠ*. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2001, 282 s. ISBN 80-246-0365-9, str. 107

spontaneitou, potřebou hravé činnosti a touhou po hudební seberealizaci a experimentování.

V prvních krůčcích k hudbě musíme stále dítě motivovat novými hudebními činnostmi, aby nezbyl čas na zlobení a už vůbec ne na nudu. Motivačním zdrojem se v určité fázi stává sama hudba se svým emocionálním a obsahovým sdělením. Vnitřní motivaci tak sledujeme a v určité míře na ní z vnějšku působíme například tak, že ji podporujeme pochvalou. „Je-li dítě učebním procesem zaujato a prožívá-li uspokojení ze svých hudebních činností, vyrovná se snadno i s nutností přejít od hry k záměrnému učení“.¹⁴

Jde tedy opět o motiv. V našem případě jsou středem zájmu motivy z oboru hudby. „Zdrojem primárních motivů je hudební dílo. Silný motivační účinek má zejména hudební rytmus, dítě reaguje na rytmickou hudbu i motoricky tělesnými pohyby, kolébá v rytmu panenku, bouchá do předmětů atd. K motivům patří také emoce, které dokáže hudba u posluchače aktivovat svými výrazovými prostředky (např. výškovým pohybem melodie, změnami dynamiky).“¹⁵

Naše chování, určitá činnost skoro nikdy není motivována jen jedním motivem, je řízeno celým komplexem motivů.

Velký podíl na motivaci má také (zmíněný v 2. kapitole) limbický systém, mimo jiné zprostředkovává hudbu, intonaci řeči a metaforu.¹⁶

2.2.1 Typy motivace

- *motivace slovní* – rozhovor se žáky, vyprávění učitele
- *motivace literární* – vychází z literatury, kterou učitel didakticky zpracovává, aby byla v souladu s výukou
- *motivace výtvarná* – portréty skladatelů, památky slohů, výtvarná práce při znějící hudbě

¹⁴ PECHÁČEK, Stanislav a Hana VÁŇOVÁ. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň ZŠ*. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2001, 282 s. ISBN 80-246-0365-9, str. 107

¹⁵ VACHUDOVÁ, Eva. *Diagnostika hudebnosti žáků základní školy – Komparace auditivní a audiovizuální verze testů*. Praha: Universita Karlova v Praze. Fakulta pedagogická. 2009. Str. 50

¹⁶ <http://www.vedeme.cz/pro-vedeni/kapitoly-vedeni/65-teorie-motivace/267-uvod-motivace-vedeni.html>

- *motivace audiovizuální* – videozáznam, grafický záznam, vnímání hudby více smysly
- *hudební aktivity* – cvičení poslechové, pohybové, instrumentální, vokální, rytmické, dramatické a jejich kombinace
- *motivace hudebním dílem, písní, poslechovou skladbou* – hudba aktivuje emoce a ty dítě podněcují k další hudební činnosti¹⁷

Tyto typy bychom mohli využít u dětí jakéhokoli věku, s tím, že se musí přihlídnout na stádium jejich vývoje.

2.2.2 Druhy motivace z hlediska hudby

Primární (fyziologická, biogenní) motivace (termín F. Sedláka) vzniká ještě před osvojením řeči „z vnitřní stimulace, z neuvědomělého, spontánního a impulsivního stavu napětí spojeného s vrozenou motivační dispozicí k pohybu a k orientačním reakcím, z potřeby hravé činnosti, z manipulace a experimentace, z afektivních podnětů a z přirozené touhy po pěveckém projevu“¹⁸. Sedlák říká, že dítě reaguje na hudební podněty již v embryonálním stádiu. Hudební rozvoj je v tomto období podmíněn zejména rozvíjející se sluchovou citlivostí a hlasovou funkcí. V populární hudební literatuře se objevují historky o hudebnících, kterým se přihodilo, že slyšeli novou pro ně neznámou skladbu a přitom měli pocit, že ji dobře znají. Pak zjistili, že jde o hudbu, kterou matka v těhotenství často hrála, zpívala nebo poslouchala. Teoreticky je to možné, jelikož sluchový systém lidského plodu je plně funkční v období okolo 3 – 4 měsíců před narozením. Od té doby může plod vnímat:

- 1) *zvuky vytvářené tělem matky*: zvuky zažívacího systému, srdce, hlasu, zvuk chůze (pohybu těla). Tyto zvuky jsou lépe slyšitelné než vnější. Intenzita okolo 60 dB
- 2) *zvuky přicházející z vnějšku*. Intenzita okolo 20 – 30 dB¹⁹

¹⁷KNÍŽKOVÁ, J. *Typologie poslechových hodin v hudební výchově žáků středních škol*. Disertační práce. Olomouc : Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, 2006. Str. 82–87

¹⁸SEDLÁK, F. *Hudební vývoj dítěte*. 1. vyd. Praha, nakladatelství Supraphon, 1974. Str. 63

¹⁹FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 238 s. ISBN 80-246-0965-7.Str.127-128

Proto můžeme dítě ovlivnit „namotivovat“ hudbou už v ranném stádiu vývoje. Pokud rodiče a příbuzní dítěti zpívají, má to na ně velice blahodárny účinek nejen pro jejich hudební rozvoj, ale také v emocionální rovině.

Sekundární (psychická, sociogenní) motivace (termín F. Sedláka) vzniká hrou s hudebním materiálem a její zdroj je motivace primární. Vychází od učitele či jiných vnějších podnětů. Je podněcována:

- *hudební hrou* – můžeme v ní spojit všechny základní hudební činnosti (poslech, zpěv, rytmus, pohyb, tvořivost), dítě je motivováno samotnou činností
- *hrou na dětské hudební nástroje* – dítě spojuje zrakový a sluchový vjem s motorikou, podněcuje se zde zájem o další hru na nástroj
- *sborovým zpěvem* – pozitivně působí společné prožitky při sborové interpretaci a také ocenění po společném vystoupení²⁰

Zpěv je forma hudebního projevu, ale také mezilidské komunikace. Například při zpěvu rodičů se prohlubuje vztah mezi nimi a dítětem.

U dětí v předškolním a mladším školním věku lze práci zakládat jen na hudební hře. U starších dětí se osvědčila práce ještě s dalšími metodami.

2.3 Motivace z hlediska pedagogiky a základů neurofyzologie

Z pedagogického hlediska: „Učitelé, výzkumní pracovníci i rodiče se shodují v názoru, že pozitivní motivace učební činnosti žáka je důležitou, pokud ne přímo zásadní podmínkou jeho školní úspěšnosti.“²¹

„Motivace, jako energizující a aktivující složka, vyžaduje anatomicko-fyziologický korelát, kterým je podle nových neurofyzilogických výzkumů retikulární formace²² mozkového kmene. Ta je spojena s činností thalamu, hypothalamu a tzv. limbickými systémy.“²³ Limbický systém se také účastní koordinace tělních funkcí, integraci funkčních

²⁰ VACHUDOVÁ, Eva. *Diagnostika hudebnosti žáků základní školy – Komparace auditivní a audiovizuální verze testů*. Praha: Universita Karlova v Praze. Fakulta pedagogická. 2009. Str. 50

²¹ LOKŠOVÁ, Irena a Jozef LOKŠA. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8205-X. Str. 9

²² retikulární formace = šedá kůra mozková

²³ SEDLÁK, F. *Hudební vývoj dítěte*. 1. vyd. Praha, nakladatelství Supraphon, 1974. Str. 59

změn při emocích, tvorbě a vybavení paměťových stop. Veškeré chování, které řeší vztah k okolí, můžeme rozdělit do dvou skupin a to na **chování apetitivní**: jedinec vyhledává to, co má kladnou biologickou hodnotu; **chování averzivní**: snaha vyhnout se biologicky záporným událostem.²⁴

To přímou úměrou souvisí s tvrzením, že „vhodná motivace může vyvolávat a udržovat zájem dítěte o učení, o daný předmět, o určitou učební činnost. V jiných případech však může učitel nevhodným používáním motivačních činitelů rozvíjení žákova vztahu k učení brzdit nebo přímo vyvolávat nezájem, indiferentní²⁵ postoj, či dokonce odpor.“²⁶

²⁴ Limbický systém. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-03-13].

Dostupný z WWW:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Limbick%C3%BD_syst%C3%A9m>.

²⁵ indiferentní – lhostejný, netečný, nevšímavý, vlažný

²⁶ LOKŠOVÁ, Irena a Jozef LOKŠA. Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8205-X. Str. 9

3 MOŽNOSTI HUDEBNÍHO ROZVOJE DÍTĚTE V JEDNOTLIVÝCH ETAPÁCH VÝVOJE SE ZAMĚŘENÍM NA MOTIVACI

Pro rozdělení do období jsou použité jednotlivé fáze ontogeneze²⁷: období prenatalní, perinatální a postnatální.

3.1 Prenatální období

Mluvíme-li o prenatalním období, máme na mysli dobu od početí do narození dítěte (cca 9 měsíců). Pre-natus = před porodem. Vývoj popisujeme ve třech fázích: **oplození** (do 3. týdnů) – spojení spermie a vajíčka a uhníždění v děloze, **embryonální fáze** (3.-12. týden) – jsou vytvořeny orgánové základy a poslední fáze **fetální** (12. týden do narození), při které probíhá dokončení vývoje orgánů. „Od 28.-32. týdne gestačního věku²⁸ (stále zřetelněji) se prokazují reakce plodu na taktilní, akustické, vizuální i chuťové podněty. Jsou důkazy i pro to, že plod je v posledních měsících nitroděložního života schopen „se učit“; např. reakce na silný zvuk byla doprovázena jemnou vibrací, která později stačila sama k vyvolání pohybu. Důležité vjemy si dítě také již v prenatalním období pamatuje, a proto je např. ihned po narození neruší ve spánku zvuky, které zná (hluk z blízkého letiště apod.), ale ruší je i slabší zvuky neznámé, a dokonce těsně po narození většina dětí poznává a preferuje hlas vlastní matky.“²⁹

Během celého vývoje vzniká vztah mezi dítětem a matkou. Na emocionálním stavu matky jsou závislé zvuky vytvářené tělem matky, které dítě vnímá 3 až 4 měsíce před narozením (viz kapitola Dělení motivace z hlediska hudby – primární motivace). Na dítě se přenáší i pocit matky zda je chtěné nebo není.

Už v tomto období je dobré se nevyhýbat hudbě ba naopak, protože ji dítě vnímá. Díky pravidelnému pulsu, chůzi, dechu atd. dítěti později nebude cizí pravidelný rytmus. „Teorie o prenatalním původu hudebního významu nabízí vysvětlení, proč člověk odlišným způsobem interpretuje emocionální význam pravidelného pulsu, nepravidelného rytmu a

²⁷ ontogeneze – vývoj jedince od početí do smrti

²⁸ gestační věk – počet týdnů, které stráví dítě v děloze

²⁹ JOSEF LANGMEIER, Miloš Langmeier. Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie. 1. vyd. Praha: H, 1998. ISBN 80-860-2237-4. Str. 40

rubata. Hudba založená na přesně pravidelném pulsu evokuje představu fyzického pohybu a tance, zatímco nepravidelná rytmická pulsace, rubato, spíše odpovídá projevu emocionálních změn.³⁰

3.2 Perinatální období

Je období okolo porodu. Peri-natus = okolo porodu. V tu dobu toho moc nezmůžeme. Jen si můžeme přát zdraví matky, dítěte a hladký průběh porodu.

3.3 Postnatální období

Období po porodu. Post-natus = po porodu.

3.3.1 Novorozenecké období

Období trvá přibližně do měsíce až dvou po narození. Dítě se adaptuje celkově na prostředí. Spí okolo 20 hodin. Začíná se u něj vyvíjet sluch „tzv. sluchová dominanta jako reakce na zvuky se někdy vytváří již v druhém týdnu života a trvá i několik minut. Dítě při středně silných zvucích zklidní, při silných sebou trhne.“³¹ „V klidném bdělém stavu dokáže dítě zajímavý předmět očima a často i malým pohybem hlavy sledovat, řada dětí již také dokáže lokalizovat zdroj zvuku nebo – pokud je plně uvolněno šíjní svalstvo – natahovat ruku směrem k podnětu.“³² „Novorozené dítě si spojuje melodii s určitou výškovou oblastí, v které ji slyšelo a zapamatovalo si ji. Pokud je melodie zahrána v jiné výškové oblasti, dítě ji nepozná.“³³ Vnímá melodii, ale nedokáže ji ještě rozlišit v transpozicích od konkrétních tónových frekvencí, ve kterých ji slyšelo.

³⁰ FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 238 s. ISBN 80-246-0965-7. Str. 131

³¹ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 1*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Str. 38

³² JOSEF LANGMEIER, Miloš Langmeier. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyziologie*. 1. vyd. Praha: H, 1998. ISBN 80-860-2237-4. Str. 44

³³ FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 238 s. ISBN 80-246-0965-7. Str. 137

3.3.2 Kojenecké období

Trvá do jednoho roku života. Probíhá bouřlivý růst a vývoj. Dítě si brouká a přidává další zvuky. „V 6. – 8. měsíci opakuje slabiku a pak následuje napodobování slov. Avšak přízvuk, rytmus a melodii slova napodobuje téměř vždy správně.“³⁴ Dítě nejdříve napodobuje melodii řeči a tím probíhají jeho první pěvecké pokusy. Tak začíná přechod z mluvy ke zpěvu. Maminky často zpomalují řeč a zvýrazňují melodiku řeči, protože se přibližuje hudební melodii. „Zpěv tedy nelze odloučit od dětské řeči. První pěvecké pokusy od ní nebyvají ostře odlišeny a vyznívají jako mluvozpěv.“³⁵ Při vývoji řeči záleží na vrozených dispozicích a na stimulaci. Na děti nešišlat!

„Novorozenec nemá ustavený žádný „sociální vztah“ – jednoleté dítě dobře poznává řadu nejbližších osob a má k nim „specifický“ vztah (výrazně kladný emoční vztah na rozdíl od zdrženlivějšího a někdy i úzkostnějšího postoje k neznámým osobám).“³⁶ „Matčin zpěv svou barvou i emocionálním přízvukem je základní a nepostradatelnou motivací při prvních pěveckých pokusech dítěte.“³⁷ Z toho vyplývá důležitost působení příbuzných a hlavně matky, aby si dítě zvyklo a utvořilo si k nim kladný vztah.

Dalším vývojem chápání hudební struktury od rozlišování výškové oblasti (novorozenecké období) je melodická linka. „Melodická linka je celkový melodický obrys daný stoupáním a klesáním výšky melodie. Zapamatování melodie pomocí melodické linky již vyžaduje určitou míru abstrakce. K tomu dochází přibližně ve věku 8-11 měsíců.“³⁸

Abychom věděli, na co se zaměřit v určitém období, shrnutí hudebních činností můžeme nalézt v knize Milana Holase. Od období prenatálního do prvního roku života dítě získává orientaci ve zvukovém prostoru.

- přizpůsobuje se vnějšímu zvukovému prostoru
- rozvíjí sensorickou a emocionální citlivost na vnější a akustické podněty

³⁴ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Str. 39

³⁵ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Str. 39

³⁶ JOSEF LANGMEIER, Miloš Langmeier. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyziologie*. 1. vyd. Praha: H, 1998. ISBN 80-860-2237-4. Str. 48

³⁷ FRANTIŠEK SEDLÁK A KOL. *Nové cesty hudební výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1977. Str. 42

³⁸ FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 238 s. ISBN 80-246-0965-7. Str. 137

- hledá zdroj zvuku
- objevují se prvotní „pěvecké“ projevy spojené s „ohledáváním“ vlastního hlasového projevu.³⁹

3.3.3 Období batolete

Dítěti jsou 2 až 3 roky. V tomto období bojuje o vlastní autonomii. Je to období vzdoru, osamostatňování a neustálých dotazů (co to je?, a proč?). „Je to tedy „období prvního vzdoru“ – někdy jen vyjadřované slovy (na všechny výzvy či otázky dítě odpovídá „ne“), jindy spíše odmítáním podřídít se příkazu.“⁴⁰ Osamostatnění spočívá v menší závislosti na dospělých, například v samostatné chůzi.

„Dítě v tomto věku potřebuje dost možností pro procvičování nově objevovaných dovedností, dost stimulace řeči, neúnavného odpovídání na dotazy, podněcování soběstačnosti.“⁴¹

3.3.3.1 Možnosti motivace k hudbě v období novorozeneckém, kojeneckém a batolecím

Z hlediska hudebního vývoje dítěte (v období novorozeneckém, kojeneckém a batolecím) je důležité, aby rodiče a další příbuzní dětem zpívali, ne jen na ně mluvili. Nejčastější hudební formou je ukolébavka. Pro děti je snadno odlišitelná (je jednoduchá, má sestupnou melodickou linku, pomalé tempo a časté repetice) od ostatních druhů hudby, a to i v jiných kulturách. Řečová složka zde není důležitá, dítě ukolébavku pozná, i když je zbavena textu. Díky ukolébavce mu můžeme předat i emoce. „Vyšší tónová poloha je spojena s představou štěstí, něžností i se zvýšeným emocionální vzrušením. Emocionálnímu vzrušení odpovídá i kolísání frekvence tónů a intenzity zvuku. Pomalé

³⁹ HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika*. 1. vyd. Praha: Akademie múzických umění v Praze, Hudební fakulta, 2004, 125 s. ISBN 80-733-1018-X. Str. 50-51

⁴⁰ JOSEF LANGMEIER, Miloš Langmeier. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. 1. vyd. Praha: H, 1998. ISBN 80-860-2237-4. Str. 61

⁴¹ JOSEF LANGMEIER, Miloš Langmeier. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. 1. vyd. Praha: H, 1998. ISBN 80-860-2237-4. Str. 61

tempo odráží klid a pozitivní emoce.“⁴² Proto je dobré děti neošidit o zpěv rodičů. „Pokud rodiče v technicky vyspělých společnostech namísto zpěvu dětem pouštějí reprodukovanou hudbu, seznamují je sice s podněty, které mohou být užitečné pro prohlubování jejich hudební zkušenosti či možná i pro vytváření zájmu o hudbu, ale zbavují je toho, co může přinést bezprostřední hudební komunikace a interakce s dítětem.“⁴³ „Ze sdělovacích prostředků zaznívá často hudba instrumentální, v níž dítě není schopno se zpočátku orientovat. Zní-li ještě navíc v nepřiměřené síle, pak otupuje dětskou vnímavost a znemožňuje potřebné soustředění k vlastním hudebním pokusům, které vznikají z nových životních situací i z utvářejících se vztahů k okolí.“⁴⁴ Reprodukováná hudba nikdy nenahradí matčin zpěv, i kdyby byl méně dokonalý.

Dítě se můžeme snažit motivovat, pokud je v období, kdy je dostatečně rozvinuté pro určitou činnost. Musíme vědět, kdy a na co zaměřit. Podle Holase se děti ve věku 1,5-4 začínají orientovat v tónovém prostoru. Hudební činnosti, vhodné pro tento věk:⁴⁵

- Napodobování metroritmické struktury vět, slov, říkadel
- Pokusy o samostatný řečový projev
- Formování základů „tónové“ a „hudební“ paměti
- Spontánní opakování jednoduchých rytmicko – melodických modelů nebo písní
- Počátky rytmické, později i intonačně správné reprodukce jednoduchých písní
- Aktualizace vlohového základu pro rozvoj rytmického cítění, výškově rozlišovacích schopností a tonálního cítění
- První improvizáční pokusy dítěte v oblasti rytmu a melodie (rytmizace slov, vět, říkadel, melodizace textu, jednoduché obměňování výchozích modelů)

⁴² FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 238 s. ISBN 80-246-0965-7. Str. 140

⁴³ FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 238 s. ISBN 80-246-0965-7. Str. 141

⁴⁴ FRANTIŠEK SEDLÁK A KOL. *Nové cesty hudební výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1977. Str. 43

⁴⁵ HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika*. 1. vyd. Praha: Akademie múzických umění v Praze, Hudební fakulta, 2004, 125 s. ISBN 80-733-1018-X. Str. 51

3.3.4 Předškolní věk

Toto období je bráno přibližně od 3. do 6. roku. Hlavní činností je hra a přes tu se můžeme snadno dostat k hudební výchově. Většina dětí začíná navštěvovat mateřskou školu, kde je hudba součástí péče o dítě. Dítěti, které ji nenavštěvuje, je vhodné se hudbě a zájmu o ni věnovat doma. „Období od 4. do 6. roku je charakterizováno rychle rostoucí schopností výškově rozlišovat tóny a hudební útvary, která umožňuje rozvoj všech hudebních činností: soustředěný poslech hudby, reprodukci (zpěv, hru na dětské hudební nástroje), variace melodií a pokusy o vlastní melodii.“⁴⁶ V tomto období nejlépe využijeme motivaci hrou.

Dalším vývojem chápání hudební struktury od rozlišování melodické linky (kojenecké období) je smysl pro tonalitu. Objevuje se ve věku 5 či 6 let. „Tento smysl umožňuje, že dítě již rozpozná takovou změnu melodie, kde je zachován obrys původní melodické linky, ale na určité místo je vložen tón, který do tóniny zjevně nepatří (třeba tón fis v tónině C-dur).“ Aby mohlo dítě tonalitu vnímat, musíme ho seznámit s tónovým systémem naší kultury, alespoň pasivním poslechem.⁴⁷ Sluchové dovednosti jsou velmi rozvinuty, mají dovednost sladit pohyb (nohou, rukou, těla) s hudebním rytmem. Dítě má předpoklad pro hraní na dětský nebo i klasický hudební nástroj.

Dítě si začíná uvědomovat sebe samo a přestává si zpívat samo pro sebe. V tomto období ho začínají rodiče okřikovat, ale zpěv je přirozený projev, který mu prospívá i z hlediska vývoje hlasu a řeči. Neokřikujme proto děti a raději je jen vedme správnou cestou například používat správnou dynamiku (zbytečně nekřičet), správné držení těla, pouštějme jim správné pěvecké vzory.⁴⁸

Na konci tohoto období čeká dítě nástup do školy. Při něm by měla být dosažena školní zralost, která se zjišťuje už u zápisu.

Podrobněji rozebrání období se nachází v poslední oblasti práce.

⁴⁶ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 1*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Str. 40

⁴⁷ FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 238 s. ISBN 80-246-0965-7. Str. 137

⁴⁸ TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 148 s. ISBN 80-717-8916-X. Str. 12-13

3.3.5 Mladší školní věk

Dítě okolo 6 let nastupuje do prvního ročníku povinné školní docházky. Je to pro něj velká změna. Pokud dítě na škole zapíše, musí si začít zvykat na nároky související s učením (osvojování vědomostí, dovedností a návyků), ale také na novou autoritu – pedagoga. Další úkoly náročné na adaptaci jsou například začlenění se do kolektivu, zvládnout delší odloučení od rodiny, respektovat nová pravidla, zvykat si na režim, povinnost a soustředit se.

Vývojová řada vnímání a rozpoznávání změn v melodii od rozlišování tonality (předškolní věk) je završena stádiem rozlišování velikosti intervalů. „Dítě již rozpozná takové změny melodie, kde je zachován základní obrys melodické linky, změněný tón patří do dané tóniny, avšak došlo k malé změně v intervalovém postupu.“⁴⁹ Stádium závisí na hudební zkušenosti. Dětem, které se nevěnovaly příliš aktivně hudbě, se toto stádium objevuje mezi 10.-12. rokem.

Dítě, které nenavštěvovalo mateřskou školu, je závislé na dosavadních podmínkách (v našem případě pro hudební rozvoj), ve kterých vyrůstalo. „Dosažený stupeň hudebního vývoje je základem hudební připravenosti dítěte, není však s ní totožný. Hudební připravenost je ještě také závislá na požadavcích vyučování podle platných osnov hudební výchovy a souvisí i se sociální připraveností.“ „Hudební připravenost se tedy projevuje u dítěte v hudební aktivitě, v souboru hudebních činností, které je schopno provádět v souladu s požadavky vyučování.“⁵⁰

3.3.5.1 Možnosti motivace k hudbě v mladším školním věku

Dítě potřebuje trochu aktivní relaxace, kterou mu můžeme dopřát právě v hodinách hudební výchovy. V tomto období je dítě zahrnováno tolika informacemi a může se zdát, že hudba najednou stojí opodál. Potřebujeme dítě opět nějak motivovat. „Hra na hudební nástroj jako součást pohybové akce působí na děti motivačně nejen svou zvukovostí – instrumentální barvou, dynamikou, rytmem a tempem, ale i jako taneční rekvizita svými výtvarnými prostředky – velikostí, tvarem, barvou i materiálem, které jsou zdrojem

⁴⁹ FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 238 s. ISBN 80-246-0965-7. Str. 138

⁵⁰ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Str. 43

metaforických obrazů. Například hru s rolničkami děti spojují s představou koníčků, kašpárka, šaška, oveček či sněhových vloček.⁵¹

Shrnutí orientace v hudebním prostoru a výběr hudebních činností, uvádí Hudební pedagogika Milana Holase.⁵²

- Upevňování tonálního cítění, rozvoj smyslu pro intervaliku
- Aktualizace vlohového základu pro rozvoj harmonického cítění jako schopnosti chápat vícehlasou hudbu, harmonické funkce a jejich vztahy v hudbě
- Rozvoj smyslu pro symetrii hudební věty

Na prvním stupni se děti začínají učit hudební teorii. Proč jim nudné učení v lavicích nepříjemní. Hra na nástroj: “Jedna skupina dětí jsou kolečka – při doprovodu v osminových notách se otáčí malý kroužek sunným krokem vpřed nebo úkroky stranou. Páky dělá druhá skupina pohybem trupu, pažemi, nohama na čtvrté hodnoty (v kleku, stojí, sedu, lehu) a píst nebo velké kyvadlo na půlové noty představuje třetí skupina. Nejdříve vyzkouší jednotlivě, pak se postupně stroj rozbíhá: začnou kolečka, přidají se páky a na závěr písty (kyvadla).⁵³

Nezapomínejme ani na cvičení dechu, držení těla, správné výslovnosti, které můžeme cvičit s dětmi kvůli zpěvu, ale dítěti jsou ku prospěchu pro život vůbec.

Dítě touží po úspěchu a uznání, dopřejme jim proto alespoň slovní pochvalu za odměnu.

⁵¹ JENČKOVÁ, Eva. *Hudba a pohyb ve škole: metodická příručka pro hudební výchovu ve škole*. 1. vyd. Ilustrace Patricie Koubská. Hradec Králové: Orlice, 2002, 320 s. Tandem (Orlice). ISBN 80-903-1157-1. Str. 222

⁵² HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika*. 1. vyd. Praha: Akademie múzických umění v Praze, Hudební fakulta, 2004, 125 s. ISBN 80-733-1018-X. Str. 52

⁵³ KULHÁNKOVÁ, Eva. *Hudebně pohybová výchova: metodická příručka pro hudební výchovu ve škole*. Vyd. 2. Ilustrace Patricie Koubská. Praha: Portál, 2007, 135 s. ISBN 978-807-3672-744. Str. 39

3.3.6 Střední školní věk (pubescence)

„Je nejkritičtější a nejdynamičtější období v lidském životě. Název je odvozen od termínu pubescere, tj. obrůstat chmýřím, vousy, ale také dospívat.“⁵⁴ Období začíná okolo 11 roku, rozdílně u dívek a chlapců. Dochází k růstové akceleraci. Rychlý růst hrtanu a prodlužování hlasivek má za následek změnu kvality hlasu (výšky, síly, barvy), kterou nazýváme mutace. Z dětského hlasu se pohlavním dospíváním vytvoří hlas mužský a ženský. V této době není potřeba přerušovat zpěv. „Právě naopak. Při důsledném respektování hlasové hygieny a individuálních rysů mutačního období se průběh mutace speciální hlasovou výchovou urychluje.“ „K největším přeměnám hlasové rozkolísanosti dochází v 7. ročníku.“ Výrazněji probíhají mutační změny u chlapců.⁵⁵ Díky těmto velkým změnám jsou snadněji unavitelní a „nemotorní“. Je důležité dbát na zásadu přiměřenosti.

Po psychické stránce je období velmi náročné, jelikož v těle probíhají hormonální změny, ty dráždí nervovou soustavu a ovlivňují citové ladění a chování. „Vzniká rozpor mezi rychle rostoucí pohlavní zralostí a dosaženým stupněm psychického a sociálního rozvoje. Přejídná dezintegrace, unáhlenost a nehotovost konání a psychických projevů je zesílena ještě snahou uplatňovat své já, rozhodovat sám o sobě, kritizovat své okolí rodiče, učitele i své spolužáky.“⁵⁶ Začíná zájem o kontakt s opačným pohlavím, rádi na sebe upozorňují a provokují. I když se to nesnaží dát najevo, jsou citově zranitelní. Někteří se ubírají k hudbě, čímž vyjadřují své citové prožitky. „V dur a moll vyžívá zrající dítě své střídavé prožívání já. Hlavně v moll může vyjádřit svůj pocit samoty.“⁵⁷

Schopnost udržet pozornost je velká, až okolo 40 minut. Děti jsou ale velice labilní a soustředit se nechtějí, je těžké je zaujmout nebo motivovat.

⁵⁴ NOVOTNÁ, Lenka, Miloslava HRÍCHOVÁ a Jana MIŇHOVÁ. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2012, 82 s. ISBN 978-80-261-0115-4. Str. 52

⁵⁵ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 2*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. Str. 47

⁵⁶ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 2*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. Str. 46

⁵⁷ LIEVEGOED, B. *Vývojové fáze dítěte*. 1. vyd. Překlad Zdeněk Váňa. Praha: Baltazar, 1992, 166 s. ISBN 80-900-3077-7. Str. 113

3.3.6.1 Možnosti motivace k hudbě ve středním školním věku

Jejich zájem je orientovaný především na poslech hudby jednoduché, taneční, umělecky nenáročné v podání oblíbeného zpěváka. Symfonická a komorní hudba je na posledním místě. Od poslechu někteří přecházejí například ke hře na kytaru. Udrží jednoduchý doprovod zejména v interpretaci oblíbené písně. Zde zasahují velmi výrazně sdělovací prostředky. Mladé lidi se orientují zejména na hudbu umělecky a ideově málo významnou. „To ovšem značně ztěžuje úsilí školy i její zaměření k hudbě umělecky mnohem náročnější. I když tato situace je pro učitele tíživá a pocitují ji ve své denní práci, není důvodem k rezignaci.“ Učitel se musí orientovat i v hudbě populární a před dětmi ji neodsuzovat. Naučit je srovnávat a kriticky hodnotit. Pak nestojí v opozici a snadněji přivede žáky k pochopení výrazově složitější hudby.⁵⁸

Pubescent se snaží osamostatnit od rodičů. Vyrůstá pro něj důležitost vrstevníků. V tomhle období hrozí velké nebezpečí, že se zapojí do „špatné party“. Nevhodné skupiny, která experimentuje s drogami, alkoholem apod. Proto je nezbytné vést dítě jiným směrem. Hudba může být jedním z nich.

Milan Holas nazývá období fází „evoluční“ a přisuzuje mu tyto hudební činnosti:⁵⁹

- Výraznější uvědomování cílů hudebních činností, zvyšování aspirační úrovně jedince
- Žák postupně začíná chápat podstatu významu hudebního sdělení
- Intenzivní rozvoj základních faktorů hudebně tvořivého myšlení
- Rozvíjí se schopnost samostatného úsudku v oblasti interpretace

3.3.7 Starší školní věk (adolescence)

Mladiství, mládež, tak můžeme nazývat člověka ve věku okolo 15 let. Období trvá přibližně do 20. „V. Příhoda používá pojem postpubescence na období 15-20 let.“⁶⁰ Z pohledu předchozího období pokračuje zvýšená kritičnost, morální citlivost a další

⁵⁸ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy* 2. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. Str. 51-52

⁵⁹ HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika*. 1. vyd. Praha: Akademie múzických umění v Praze, Hudební fakulta, 2004, 125 s. ISBN 80-733-1018-X. Str. 52-53

⁶⁰ NOVOTNÁ, Lenka, Miloslava HŘÍCHOVÁ a Jana MIŇHOVÁ. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2012, 82 s. ISBN 978-80-261-0115-4. Str. 55

prohlubování emancipace od rodiny. Psychický a tělesný vývoj je koncem toho období završen. Hlavní náplní období je vzdělávání a získání profesní kvalifikace (absolvování střední školy, popřípadě zahájení studia na vysoké škole).

3.3.7.1 Možnosti motivace k hudbě ve starším školním věku

„Bezprostředně po pubertě vystupuje u umělecky nadaných snaha vyjadřovat se ve verších. Mladistvý verš je pomocným prostředkem v závěrečném procesu prožívání já.“
Nejde o básně velké literární hodnoty, jde jen o touhu vyjadřovat se touto formou. „Totéž platí pro mladistvé hudební kompozice. V tomto věku je však zřídka už zvládnuta. Proto většina sahá ke slovu, aby se vyjádřila.“⁶¹ „Jak ukazují četné výzkumy, zájem o hudbu následuje hned za oblíbami literárními a zaujímá třetí místo po sportu a četbě.“⁶²

„Záliba k hudbě se zesiluje i s rostoucím subjektivismem a přechodem k introverzi, které se projevují jako obrácení pozornosti k vlastnímu nitru. Tato sebereflexe, uvědomění si sebe, vede ke zkoumání vlastního prožívání a přibližuje i psychiku jiných lidí, jejich tužby a jednání. Mladí lidé si uvědomují sami sebe a hledají své možnosti. To zvyšuje zájem o různé obory lidské činnosti.“⁶³

Hudební ontogeneze je ovlivněna intenzitou a systematičností výchovného působení a sociokulturními vlivy prostředí, dochází k individuálním skokům a kompenzacím. Přibližně ve věku 15-18 sleduje fázi vývoje Milan Holas. Nazývá ji „systémovou“.

„Hudební činnosti:

- současně s celkovým psychosomatickým dozráváním a s rozvojem praktických hudebních dovedností dochází k pochopení a tvořivému využívání žánrových, stylových a druhových intonací hudebních děl
- na základě systematické a tvořivé práce s hudebním materiálem si student osvojuje i hlavní tektonické principy hudební kompozice

⁶¹ LIEVEGOED, B. *Vývojové fáze dítěte*. 1. vyd. Překlad Zdeněk Váňa. Praha: Baltazar, 1992, 166 s. ISBN 80-900-3077-7. Str. 113

⁶² MICHEL, P. *Musikalische Interessen Jugendlicher. Musik in der Schule*, 1960, S. 303. Podle: SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 2*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. Str. 51

⁶³ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 2*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. Str. 52-53

- upevňující se samostatnost učení ovlivňuje i rozvoj základních uměleckých schopností (schopnosti umělecky hodnotit a umělecky se vyjádřit)
- student si vytváří vlastní systém hodnotících kritérií a hodnotových orientací podmiňující úroveň jeho tvořivého myšlení v oblasti hudby, včetně teoretické reflexe jednotlivých hudebních projevů
- upevňuje se schopnost tvořivého pochopení hudebního díla jako celku
- systémový přístup k hudebním činnostem se projevuje i vyšší úrovni organizace pracovního režimu, který je podřízen celkové zaměřenosti studenta na profesionální úroveň hudebních činností⁶⁴

Body (činnosti) jsou jen orientační, radí nám, na co se zaměřit, použít v motivaci.

Komentář

Z výše uvedených poznatků vývojové hudební psychologie vyplývá, že vývoj předpokladů pro hudební činnosti je nejdynamičtější v období předškolního a mladšího školního věku. Tato období jsou rozhodující pro formování hudebních zájmů, vkusu a vůbec vztahu k hudbě. Je proto velmi důležité podpořit a rozvinout zájem dětí o hudbu vhodnou motivací hudebních činností.

K tomuto cíli jsem zaměřila svůj návrh lekce hudební výuky s intenzivním uplatněním prvků motivace.

⁶⁴ HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika*. 1. vyd. Praha: Akademie múzických umění v Praze, Hudební fakulta, 2004, 125 s. ISBN 80-733-1018-X. Str. 53

4 MOTIVACE K HUDBĚ U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

4.1 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

„Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku. Tato pravidla se vztahují na pedagogické činnosti probíhající ve vzdělávacích institucích zařazených do sítě škol a školských zařízení. Jsou závazná pro předškolní vzdělávání v mateřských školách, v mateřských školách s programem upraveným podle speciálních potřeb dětí a v přípravných třídách základních škol.“

Zmínky o hudebních činnostech v tomto systému, mají také své místo. Již v předškolním věku se formují základní klíčové kompetence. Kompetence k učení, řešení problému, činnostní a občanské, kompetence komunikativní, sociální a personální. Do komunikativních kompetencí lze zařadit dovednost vyjadřovat a sdělovat své pocity, prožitky, nálady prostředky hudebními, výtvarnými, dramatickými... Ve vzdělávací nabídce by nemělo chybět cvičení koordinace, poloh a pohybů těla. Dítě by mělo dokázat sladit pohyb s rytmem a hudbou, ovládat dechové svalstvo, sladit pohyb se zpěvem a zacházet s jednoduchými hudebními nástroji. V rámci vzdělávací nabídky rozvoje jazyka a řeči využít přednesu, dramatizace, recitace a zpěvu. Do očekávaných výstupů tohoto rámce patří projev zájmu o hudbu. Pedagog by měl dětem nabídnout hry nejrůznějšího zaměření podporující tvořivost, představivost a fantazii (hudební, taneční, dramatické, výtvarné, kognitivní aktivity...). Naučit děti vnímat kulturní a umělecké podněty, sledovat se zájmem hudební, dramatické, literární představení a hodnotit své zážitky.⁶⁵

Přímý odkaz na zařazení motivace do vzdělávací nabídky nenajdeme. Přesto je ale zřejmé, že motivace je nepostradatelnou součástí.

4.2 Experimentální ověření návrhu lekce hudební výuky pro žáky předškolního věku s využitím prvků motivace

Zaměřila jsem se na praktický experiment. Vlastní zkušenost je důležitý moment pro bližší poznání a porozumění.

⁶⁵ Dostupné z WWW:<<http://aplikace.msmt.cz/DOC/MJRVPPVdoVestnikupokorekture2.doc>> Str. 3-25

4.2.1 Zásady pro práci učitele

V souladu s poznatky uvedenými v publikaci Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy⁶⁶ se přidržím následujících zásad převzatých z této publikace:

- 1) Neredukovat motivaci pouze na hudební činnosti (zejména nácviku písně a poslechu). Není těžké jednorázově zaujmout dítě určitou hudební aktivitu. Daleko obtížnější je udržet zájem po dobu trvání příslušné činnosti.
- 2) Využívat více motivačních prostředků, střídat je a hospodařit s časem. I propracovanější a sebezpyšlivější motivace dítě unaví, jestliže se příliš často opakuje nebo je-li dlouhá.
- 3) Propracovat systém motivačních a aktivizačních prostředků (střídání činností a práce, úkoly pro děti, tvořivý přístup apod.) a promyslet jejich využití zejména u činností, u nichž zájem dětí často opadá z důvodu malé aktivizace představ (např. nácvik písně imitací) nebo velkých nároků na soustředění, trpělivost a pozornost (např. při poslechu).
- 4) Mít na paměti, že velkou motivací je pochvala za zdařilý výkon, a to zejména u dětí hudebně méně rozvinutých.
- 5) Motivační prostředky vycházející ze samotné učitelovy osobnosti jsou závislé na intelektuálních, charakterových, etických, osobnostních rysech, na jeho postoji k osobnosti dítěte, způsobu zprostředkování díla, vlastních hudebních dovednostech apod.

4.2.2 Náslech lekce dětského sboru

Prošla jsem náslechovou hodinou, protože jsem chtěla vidět, jak děti pracují a jak probíhají takové hodiny. Pro doplnění práce se mi to zdálo jako užitečné.

Zaměřila jsem se na období předškolního věku, jelikož už v této fázi se dá dítě v první instituci, a to mateřské škole, zaujmout a motivovat.

Navštívila jsem 17. mateřskou školu v Plzni. Ve školce mají 4 třídy klasické mateřské školy. V rámci nich probíhá pro každého, kdo má zájem, dětský sboreček. Když

⁶⁶ PECHÁČEK, Stanislav a Hana VÁŇOVÁ. Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň ZŠ. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2001, 282 s. ISBN 80-246-0365-9. Str. 107-108

jsem ve školce požádala o nějaký čas strávený s dětmi, kdy bych mohla zrealizovat svůj návrh lekce hudební výuky, automaticky mě paní ředitelka nabídla hodinu v dětském sborečku. Následovala má náslechová hodina.

Vyučovací hodinu nebo spíše lekce sborečku (jmenovaném Lvíčata) vedou dvě mladé paní učitelky, Lucie Dybová a Bc. Jitka Chabová, obě kvalifikované v oboru.

Průběh lekce:

- **rozezpívání** - děti sedí v kroužku, hra na medvídky, zpěv brumenda,
– rozezpívání v kvintakordech na slabiku la

MOTIVACE: hrou na medvídky - navození přirozeného, uvolněného tónu

- **opakování známé písně Červená, modrá fiala**

MOTIVACE: nebyla potřebná

- **nácvik na besídku** - koledy Dej bůh štěstí, Jak jsi krásné, neviňátko

– nácvik metodou imitace – učitel vysvětlí nejasná, dětem nesrozumitelná slova, předvede (zpěv + pohyb), → děti opakují

MOTIVACE: forma hádanky při poznávání nové písně

imitace pohybem souvisejícím s obsahem písně

- **opakování známé písně Měla babka čtyři jabka** – tanec se zpěvem

MOTIVACE: nebyla potřebná

- **návrat k novým koledám**, oživení za čerstvé mysli

MOTIVACE: očekávaná odměna v podobě improvizálního pohybu na hudbu (viz následující cvičení)

- **„pomalu-rychle“** (název vymyšlen dětmi) – spočívá ve volném pohybu dětí po prostoru/tančení na hudbu hranou na klavír. Zní melodie písně Mravenčí ukolébavky (Svěrák, Uhlíř) a pro moment překvapení je navázána změna na známou figuru rytmu rock n´rollu

MOTIVACE: volnost, improvizace, seberealizace, odreagování, „řádění“

kontrast tempa, vyjadřování pohybem

Zhodnocení průběhu lekce

Paní učitelky plně vnímaly soustředěnost dětí a upravovaly pořadí a délku činností dle jejich momentálního stavu. Po těžkém nácvičku nových písní zařazovaly opakování oblíbených písní s pohybem. Nevím, jak vzniklo cvičení „pomalu, rychle“, možná opět z empatie mladých učitelek, které si tímto děti získaly. Bylo pro ně motivací vnějšího činitele. Pokračovaly v nácvičku koled, protože očekávaly tuto odměnu a také ji dostaly. Učitelky vysvětlují, že děti, které chodí do sborečku, mají hudbu natolik rády, že stačí zvolit vhodné hudební podněty a aktivně se zapojí do činností. Což mohu potvrdit.

Po náslechu jsem zjistila, že motivace k hudbě vyplývá ze vztahu učitelek k hudbě, který se přirozeně přenáší na děti. Děti jsou již „namotivovány“.

Motivace k hudbě ve třídě bez zaměření musí být obtížnější. Pustila jsem se proto do projektu s dětmi předškolního věku bez zaměření na hudbu.

Ve školce se snaží o komplexní výchovu dětí, tudíž se s hudbou ve školce už setkaly. Snažila jsem se motivovat děti v rámci všech složek (hudební, výtvarné, slovní, pohybové).

Z celého náslechu shledávám rozumné propojovat hudbu s dalšími činnostmi (zejména s pohybem), děti to baví a pomáhá jim například k zapamatování písně a rozvoji koordinace. Poznatky z náslechu jsem využila i ve svém projektu.

4.2.3 Vlastní lekce hudební výuky

Pro propojení a celistvost, jsem vybrala na tu dobu aktuální téma, a to Zima.

Průběh lekce:

- **Diskuse na téma zima** – jak vypadá krajina, co se v zimě dělá za sport
 - *záměr:* Seznámení s osobnostmi (chování, temperament, přístup...), na této části jsem sledovala, jak se děti chovají, jak bych mohla pokračovat, kdo se zapojuje méně a kdo více
 - *reakce:* Děti nebyly vůbec zdrženlivé, byly aktivní, povídaly, vyprávěly své příhody a historky. Občas jsem zkoušela děti zmást nepravdou (zda jsou jednoduše manipulativní), ale oni mi vše správně vyvrátili.

MOTIVACE: V této části jsem uplatnila motivaci slovní.

- **Záhadný obrázek na papíře**
 - *záměr:* Prázdný papír, který měl navést děti k tvořivému myšlení, zapojení fantazie a navázání na téma Zima, rozvedení dětských myšlenek
 - *reakce:* Po chvílce přemýšlení a pár nerealizovatelných nápadech někoho napadlo, že je to obrázek se zimou. Shodli jsme se, že na obrázku může být zasněžený dům, sněhulák, sněhové vločky atd. Ptala jsem se, kdy si můžeme postavit sněhuláka, co jí a jak se obléká.

MOTIVACE: vlastní realizované nápady, tvořivost

- **Kreslení záhadného obrázku, povídání o písničkách souvisejících se zimou**
 - *záměr:* Děti své nápady realizovaly. Každé dítě v kroužku, postupně popořadě kreslilo své představy. Jak obrázek dopadl, se můžete podívat v příloze (Obrázek 1). Jeden maloval, ostatní přihlížely. Proto jsem zavedla další diskuse pro ty, kteří zrovna nekreslí. Vymýšlela jsem slova, která souvisela se zimou a ptala se dětí, zda na slovo znají nějakou písničku. Chtěla jsem děti přivést k vlastním

nápadům a tvořivé atmosféře pomocí dalšího typu motivace. Při rozpomínání se na známé písně jsem zjišťovala, jakou mají děti zásobu dětských písní, odkud písně znají, popřípadě kdo je to učil.

- *reakce:* Myslím si, že děti téma zaujalo. Reagovaly aktivně a tvořivě. Při mých otázkách na písničky jsem často slýchala, že děti znají píseň ze školky, což mě mile potěšilo.

MOTIVACE: motivace výtvarná

- **Rytmické cvičení se jmény**

- *záměr:* Cvičení probíhá v kroužku. Jeden řekne své jméno 2x a zároveň s tím 2x tleskne. Jednou jméno + jedno tlesknutí. Poté pleskne o nohy, také dvakrát, ale už neříká své jméno, ale jméno svého kamaráda, kterému takto předá slovo ve hře. Kamarád opět 2x tleskne své jméno a 2x pleskne jméno kamaráda.
- *reakce:* Tohle cvičení jsem záměrně nedala na začátek, aby se děti nestyděly. Myslela jsem, že je cvičení jednoduché, ale zmýlila jsem se, dětem šlo velice obtížně. Nedokázaly si zapamatovat, že jeho jméno musí jít zároveň s tlesknutím a jméno jeho kamaráda s plesknutím o nohy. Nevím, zda to bylo tím, že takový úkol měly poprvé nebo tím, že se všeobecně na rytmičká cvičení zapomíná. Po rozhovoru s paní učitelkou jsem zjistila, že rytmus nedělají příliš často.

MOTIVACE: seznámení formou hry

- **Mrazík**

- *záměr:* Začala jsem se ptát na Mrazíka, kdo ho zná, jaký je atd. Povídání jsem nenechala příliš rozjet, protože šlo o hru, která se jmenuje Mrazík a tou jsme pokračovaly. Je to téměř klasická hra na babu. S malými úpravami. Děti se měly trochu odreagovat a přijít na jiné myšlenky. Tato hra měla hlavní myšlenku aktivní relaxace.

- *reakce:* Děti znaly pohádku, dokázaly o ní vyprávět. Některé znaly i Mrazíka jako muzikál na ledě. Kdo neznal, mluvil o mrazu venku.

MOTIVACE: Byla využita částečně motivace literární. Zjišťování, kdo dané dílo/pohádku zná. Motivace aktivní relaxací.

- **Cvičení s obrázky a hudbou**

- *záměr:* Trocha soustředění. Snažila jsem se zjistit emocionální reakce na hudbu. Inspirovala jsem se prací E. Vachudové.⁶⁷ Dětem jsem ukázala vždy dva obrázky (Obrázek 2). Podle hudby měly poznat, ke kterému obrázku patří a po odehrání úryvku k němu jít. Byly to tři krátké úryvky hrané na klavír.
 - *reakce:* První příklad byl nejjednodušší, obrázek ptáčka a medvěda. Děti slyšely jen pár tónů vysokých, přibližně v tříčárkované oktávě. Hned se seběhly k ptáčkoví (Obrázek 3). Pokračovaly jsme obrázkem „smějícího se smajlíka =)” a „smutného smajlíka =(“. Děti slyšely pomalou mollovou píseň Kometa od Jaromíra Nohavici. Také správně rozpoznaly. Dále přiřazovaly obrázek koně a šneka. Nejdříve jsem se zeptala, jaký je mezi nimi rozdíl, děti zprvu trochu pátraly (nepřišly jsme o názor, že šnek má sliz), ale pak někdo řekl, že kůň utíká rychle a šnek leze pomalu. Pak přišla hudební ukázka. Byla zahrána lidová jihočeská píseň Kdyby tady byla taková panenka. $\frac{3}{4}$ dětí bylo u obrázku šneka a $\frac{1}{4}$ byla u koně. Po každém jejich rozhodnutí jsem se ptala, proč vybraly právě tento obrázek. U poslední ukázky byly nedočkavé, kdo vlastně „vyhrál“. Melodie byla sice pomalá, ale harmonii zastávala levá ruka, která hrála rozložené akordy. Usoudila jsem, že bylo možné je vnímat jako pravidelný krok koně. Proto jsem řekla, kdo vnímal

⁶⁷ VACHUDOVÁ, Eva. *Diagnostika hudebnosti žáků základní školy – Komparace auditivní a audiovizuální verze testů*. Praha: Universita Karlova v Praze. Fakulta pedagogická. 2009. Str. 83-84

pomalou melodii je u šneka a kdo vnímal krok koně, je u koně. Obě skupinky tudíž odpověděly správně. Všechny děti opět pracovaly velice aktivně a svědomitě. Nebyla jsem si jistá, jak si se cvičením poradí, ale zvládly to bravurně.

MOTIVACE: Byla využita motivace audiovizuální.

- **Zima, zima tu je – nácvik písňe**

- *záměr:* Pro další změnu činnosti jsem vybrala pro děti novou písňe, kterou jsem je učila s pohybem, aby si ji snadněji zapamatovaly. Abychom se vrátily zpět k tématu, byla to písňe Zima, zima tu je. K textu jsem jim „předcvičovala“ obsahově podpůrný pohyb. Chtěla jsem zkusit nácvik nové písňe, jak se děti budou chytat. Z náslechu jsem viděla, že s pohybem jim to jde snáze.
 - *reakce:* Velice rychle reagovaly a zpívaly se mnou. Po chvílce zvládly nácvik s malou pomocí samy (Obrázek 4).

MOTIVACE: Můžeme zařadit k motivaci hudební aktivity.

- **Poslech + pohyb, písňe Zima**

- *záměr:* Měla jsem ještě připravené opět odlišné cvičení oproti předchozímu. Děti měly poslechový úkol. Pomocí CD přehrávače děti slyšely písňe Hany Zagorové Zima. Za úkol měly pečlivý poslech. Mohly libovolně tančit, chodit po místnosti, ale když slyšely slovo zima, udělaly dřep.
 - *reakce:* Děti se rozdováděly a chtěly písňe znovu a znovu. Byla jim dopřána 2x. Do hry se zapojila i nadšená paní učitelka (Obrázek 5).

MOTIVACE: motivace hrou

- **Reflexe pomocí kresby**

- *záměr:* Jako úplně poslední jsem zařadila kreslení zimy. Jak si ji děti představují po našem společně prožitém čase. Ukázky je

možno nalézt v příloze (Obrázek 6). Mým záměrem bylo děti zklidnit a udělat takovou malou reflexi na závěr.

- *reakce*: Děti se dokázaly opět zklidnit a vrátit se k činnosti u stolu.

MOTIVACE: prožitými zážitky

Komentář k užitým druhům motivace

Z hlediska třídění motivace jsem nabídla dětem nejvíce motivaci vnějšího činitele. Snažila jsem se ale také působit na vnitřní činitele, jako jsou potřeby, emoce, zájmy, postoje a zvyky. Použila jsem co nejvíce typů motivace, jako je motivace slovní, výtvarná, audiovizuální, motivace písni a hudební aktivity. Většina motivace byla pojata formou hry střídaná s aktivním odpočinkem a možností seberealizace.

Zhodnocení průběhu lekce

Vyzkoušela jsem si, alespoň v malém rozsahu, hudební činnosti s dětmi v mateřské škole (předškolním věku) a získala jsem základní zkušenost s touto prací, s odezvou dětí na mé vystupování. Využila jsem i poznatky z náslechové lekce. Ujišťuji se, že jsou to právě děti v tomto věku, se kterými bych dále chtěla pracovat.

4.3 Praktické náměty k motivaci dětí předškolního věku

4.3.1 Příprava do školy

Během práce ve školce jsem načerpala nové podněty, které by učitelé mateřských škol mohli zařadit do výukové nabídky a motivovat tak děti ještě před povinnou školní činností. K hudební připravenosti dětí, při vstupu na základní školu, jsou důležité tyto parametry:⁶⁸

⁶⁸ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 1*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Str. 44-45

▪ **kvalita hudebního sluchu**

- základní složkou hudebního sluchu je hudebně výškové rozlišování. To umožňuje rozlišit stoupající nebo klesající výškový pohyb, poznat výškový vztah dvou tónů, zachytit melodicky a rytmicky obměněnou melodii.

Motivační cvičení:

Ukážeme dětem klaviaturu a názorně zahrajeme tón po tónu zleva doprava, vysvětlíme, že slyšíme vyšší tóny, hrajeme-li obráceně, slyšíme tóny jsou nižší a nižší. Zkusíme dětem hrát dvojici výškově rozdílných tónů několikaoktávové vzdálenosti, poté menšího rozsahu.

Většinu dětí postavíme doprostřed třídy. Dvě učitelky stojí na opačných stranách kousek od skupinky. Obě drží melodický nástroj například xylofon altový (je vhodná díky rozsahu $c^1 - a^2$). Postupně zahrají jeden tón, každá jiný. Děti si poslechnou a poté dostanou za úkol jít k paní učitelce, která zahrála vyšší tón. Pro obměnu děti budou analyzovat nižší tón a mohou si vyzkoušet hraní na xylofon a role paní učitelky. Kdo bude první u správného tónu, dostává pochvalu.

▪ **tonální cítění**

- rozeznání mimotonálního tónu v pětistupňové řadě, ukončenost melodie (na tónice – 1. stupni) od dojmu neukončenosti

Cvičení:

Dětem hrajeme dobře známou durovou stupnici. Po více opakování vsadíme jeden mimotonální tón a sledujeme, zda to děti poznají. Zkusíme dále na známé písni, vsazujeme mimotonální tón. Dále dobře známou píseň ukončujeme na dominantě, subdominantě a tónice. Zjišťujeme, co si děti myslí, že je správně. Můžeme zkusit píseň nedohrát a dát dětem za úkol, aby ji dozpívaly.

▪ **hudební představy a paměť**

- představy takové úrovně, aby poznalo a pojmenovalo zahrany úryvek známé písně a udrželo v paměti melodický postup alespoň tří tónů nebo krátký úryvek písně

Motivační cvičení:

S dětmi majícími určitou zásobu lidových písní a říkadla, můžeme zkusit cvičení:

Učitel zahraje instrumentálně píseň a děti vybírají k jakému obrázku může patřit. Například obrázek se zbořenou pecí a volajícími dětmi na dědečka – Pec nám spadla; obrázek kočky, jak leze dírou a pes oknem. Dítě, které přiřadilo obrázek správně, se pokusí zahrát píseň na dětský hudební nástroj.

Naučená říkadla (Houpy, houpy, kočka snědla kroupy) na pár tónech děti opakují, bez nápovědy. Snadněji si je vybaví s nacvičeným pohybem například Kolo, kolo mlýnský – děti se drží za ruce v kole a povídají/zpívají říkadlo, udělalo bác – sednou si na zem.

▪ **rytmické cítění**

- projevit soulad pohybu s rytmem a tempem známé písně a měnit je se změnou tempa

Motivační cvičení:

Dětem hrajeme pochodovou píseň a necháme je reagovat (tancem, chůzí, vlastními nápady). Podmínka je jít do rytmu. Pohyb dobře projeví v tanci. Nácvič tanečku Měla babka je jedním z nejoblíbenějších. Potvrzuje to i má náslechová hodina v praxi. V další části práce z praxe v mateřské škole, děti objevily další oblíbenou hru na rytmické cítění (viz „pomalu, rychle“ str. 27).

▪ **pěvecký projev**

- předpokládá rozvoj předcházejících hudebních schopností (hudební sluch, tonální cítění, hudební představy a paměť, rytmické cítění) a dovednost uvést tyto schopnosti do souladu s výkonnými složkami hlasového orgánu. Zpívat s přiměřenou intonační čistotou.

Motivační cvičení:

Děti baví, když je píseň doprovázena nástroji, lépe se tak udrží v tónině. Pokud je ve třídě dítě, které se učí hrát na nástroj (flétnu, klavír...) mohou se zapojit k doprovodu. V tomto věku děti ještě nemají stud zpívat na veřejnosti, ale nikdy je nenutíme zpívat samotné.

▪ **předpoklady pro hru na dětské hudební nástroje**

- po názorném předvedení učitelem, si dítě osvojuje pohyb při hraní na dětský hudební nástroj a pokouší se jej zopakovat

Motivační cvičení:

Dětem předvedeme nástroje a zeptáme se, jaký zvuk jim nástroj připomíná a do jaké písně by se daly použít. Pak zkusíme nástroje zapojit do písně a dětem je půjčíme, aby si samy zkusily jejich možnosti. Začínáme po malých krůčkách a po pár nástrojích na třídu. Postupně můžeme přidávat nástroje klasické a děti tak naladit na krásu jejich zvuku a další zájem o nástroj, při nejlepším pak docházení na lekce ZUŠ.

▪ **elementární hudebně tvořivé projevy**

- dítě by mělo reagovat samostatně „hrou na tělo“ na rytmicky výraznou hudbu, dokázat vytvořit „odpověď“ na melodickou „otázku“ učitele

Motivační cvičení:

„Doprovod (klavír, bubínek, flétna) hraje v pomalém tempu, děti se přidávají tleskáním, pleskáním na tělo nebo na nejbližší předmět (podlahu, lavičku, židli, stěnu apod.), chůzí na místě nebo z místa, otáčením na místě, pohyby paží, hlavy, těla. V kruhu posíláme tlesknutí po kruhu dál (jako tichou poštu); podáváme si míč nebo jiný předmět, snažíme se dodržet tempo doprovodu a nepřerušit ho.“⁶⁹

69 KULHÁNKOVÁ, Eva. Hudebně pohybová výchova: metodická příručka pro hudební výchovu ve škole. Vyd. 2. Ilustrace Patricie Koubská. Praha: Portál, 2007, 135 s. ISBN 978-807-3672-744. Str. 22-23

Děti můžeme aktivně zapojit do písničky Čížek, čížek. První část (otázku) zpívá učitel, druhou (odpověď) zpívají děti a mohou jej doprovodit pohybem, například jak sejou mák. Otázku a odpověď lze chápat z hlediska hudební formy, ale také z hlediska obsahu textu.

Nebo cvičení otázky - odpovědi ve dvojicích: „Jedno dítě vytvoří vlastní text a melodii při otázce, totéž druhé dítě při odpovědi. Zpívaná odpověď některého dítěte už bude tihnout k tónice. Předvede to ostatním a doporučíme všem, aby se pokusili zazpívat odpověď tak, abychom poznali, že bude tečka – konec.“⁷⁰

V dalším cvičení se mohou děti nejlépe realizovat. Vybereme jednoduchou říkanku a necháme, aby k ní vytvořily zcela novou melodii, která je zrovna napadne. Můžeme jim trochu pomoci, ale měly by zvládnout dát dohromady pár tónů a ukončenost melodie.

Tyto požadavky by mělo splnit každé dítě (na různé úrovni) vstupující do školy. Tvoří podmínku k tomu, aby se dítě rozvíjelo odpovídajícím tempem s požadavky učebních osnov hudební výchovy.⁷¹

4.3.2 Motivační podněty pro rozvoj hudebních činností

▪ vokální činnosti

Při zpěvu bychom měli dbát na správné držení těla, používání dechu, na správném tvoření tónu a výslovnosti. Je důležité nic nezanedbat, aby si děti neosvojily špatné návyky.

Cvičení držení těla:

„Stoupni si ke stěně, opři záda tak, aby se pokud možno celá páteř dotýkala. Pokud se ti to nedaří, odsuň nohy mírně od stěny, případně je pokrč, mírně rozkroč. Opřena jsou i ramena, hlava je vzpřímená. Představ si, že se chceš opřít

⁷⁰ KULHÁNKOVÁ, Eva. *Hudebně pohybová výchova: metodická příručka pro hudební výchovu ve škole*. Vyd. 2. Ilustrace Patricie Koubská. Praha: Portál, 2007, 135 s. ISBN 978-807-3672-744. Str. 29

⁷¹ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Str. 45

krčními obratli... Nezadržuj v sobě dech. Dovol mu, aby klidně a plynule procházel celým tvým tělem, naslouchej mu!“⁷²

Cvičení dechu:

„Děti sedí s rozkročenýma nohama, ruce spustí dolů, spojí prsty a z dlaní vytvoří miskou. Vydechnou na fúúú a pak nechají volně přijít dech jako obláček až dolů do misky. Dojde k hlubokému bráničnímu dýchání (břicho a krajina žaludku jsou uvolněné). Vše se umocní při relaxační hudbě.“⁷³

Cvičení tvoření tónu

„Pobrukuje-li si dítě, naladíme se na způsob jeho „zpěvu“ a napodobování zvuků a modulované řeči s ním rozmlouváme. Nebojíme se hlasem „odletět“ i do vyšší hlasové polohy, přejímáme odvážné hlasové experimenty dítěte. Pokud dětský popěvek v náznaku připomene některou píseň nebo její část, můžeme pozvolna přejít ze hry se zvuky k písničce, kterou zpíváme na zvukomalebné slabiky (hou, brum, bom, bzu...)“⁷⁴

Cvičení výslovnosti

„Jste za zavřenými skleněnými dveřmi a chcete se domluvit s někým, kdo stojí na druhé straně. Pěkně vyslovujte, ale pozor, sklo se přitom nesmí zamlžit. „Němá“ artikulace vokálů vede k nápadné práci mluvidel.“⁷⁵

▪ **instrumentální činnosti**

Nebát se dětem půjčovat dětské hudební nástroje. Dát jim na výběr, ukázat možnosti nástroje a postupně zapojovat do doprovodu písni. Dítě tak trénuje

⁷² TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 148 s. ISBN 80-717-8916-X. Str. 84

⁷³ TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 148 s. ISBN 80-717-8916-X. Str. 93

⁷⁴ TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 148 s. ISBN 80-717-8916-X. Str. 39

⁷⁵ TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 148 s. ISBN 80-717-8916-X. Str. 131

vytrvalost, soustředěnost, rytmus a má šanci se samo realizovat a improvizovat. Do cvičení můžeme zařadit i hru na tělo (cvičení str. 30).

- **hudebně pohybové činnosti**

Snad nejoblíbenější hudební kombinaci tvoří právě hudba s pohybem. Alespoň tak se mi jeví po zkušenostech v praxi (viz. nácvik písně s pohybem - cvičení str. 27; píseň Měla babka s tanečkem).

Komentář ke kapitole Motivace k hudbě u dětí předškolního věku

Motivace je při hudebních činnostech v předškolním věku až nutná, ale přirozeně vyplývá z hravých cvičení. Čím jsou děti více hudebně rozvinuté, tím snáze přijmou i nenáročnou, jednoduchou formu motivace např. písničkou, pohybem, říkadlem... U méně hudebně rozvinutých dětí je nutné motivační prvky velmi promýšlet, aby děti přímo oslovily a mobilizovaly jejich zaměřenost k hudebním činnostem.

5 ZÁVĚR

Myslím, že téma motivace při práci s dětmi je velmi aktuální, živé a potřebné dítěti v každém věku. Nepřestalo mě zajímat. Poznatky se dají prohlubovat nejlépe vlastní zkušeností a vytrvalostí v oboru.

Teorií motivace je mnoho, ale stejně záleží na každém, jak je uchopí. Navíc se musí aplikovat naprosto individuálně. Závisí na ni tolik činitelů a vlivů, že je složité ji objevovat, ale výsledky se pak dostaví. Tvořivost a aktivní přístup je pouhým správným začátkem. Otázka, zda je možné dítě motivovat, byla zodpovězena. Dá se motivovat v rámci vnějších činitelů, které jsou zmíněné v kapitole Třídění motivace (str. 5-6). Navíc, když již proběhne proces interiorizace (str.7). A sekundární motivace (str. 11) je tomu také důkazem.

V druhé fázi práce, možnosti hudebního rozvoje dítěte v jednotlivých etapách se zaměřením na motivaci, vzniklo stručné shrnutí, které obsahuje lehce biologický a psychický rozvoj dítěte, navázání na spojitosti s hudbou a posilování hudebnosti. Období předškolního věku je věnováno více pozornosti v dalších kapitolách. Mojí snahou bylo vytvořit stručný přehled toho, co bychom v jednotlivých etapách vývoje dítěte neměli přehlédnout.

Ve třetí a to poslední oblasti práce Motivace k hudbě u dětí předškolního věku, je zrealizován návrh lekce hudební výuky pro ověření některých teoretických poznatků a připojení vlastních zkušeností. Při výuce jsem si připravila cvičení, které bych realizovala za normálního chodu mateřské školy. Nebyl mým záměrem žádný výzkum, ale pouze vlastní zkušenost. Z celé praxe jsem měla dobrý pocit. Děti se bavily, pracovaly, byly aktivní, tvořivé. I když jsem byla neznámá osoba, která jim přišla na čas vést aktivitu a přijaly mě jako autoritu i jako kamarádku. Viděla jsem jak dokáží pracovat, v čem mají malé rezervy. Přesto šly do všeho naplno. Rozšířila jsem si obzor v hudebním vývoji dítěte předškolního věku. Dále je rozebírána hudební připravenost při vstupu dítěte do školy a je zde pár možností procvičování rozvoje hudebnosti.

Zdá se, že jsem i na svoji otázku souvislosti hudebnosti s motivací našla odpověď. Pokud dítě motivujeme včas (od prenatálního období), vedeme ho k hudebnosti a rozvíjíme ji, jsem přesvědčená, že má méně potřeby v budoucnosti (školce, škole...) být motivován, jelikož jeho motivace již začala a může dříve dojít k fázi integrované regulace motivace (str. 6), která je jen krůčkem k vnitřní motivaci. I z možnosti návštěvy v mateřské škole je

zřejmé, že děti ve sborečku nepotřebují tolik podnětů k většímu zájmu o hudbu jako děti, které tyto lekce nenavštěvují.

Za touto problematikou jsem se zatím z větší části vydala jen po dráze teoretické. Samozřejmě touto prací to jen začíná ...

6 RESUME

The thesis is focused on a motivation in music. It deals with theoretical and partly with practical possibilities. I have deduced from the all theoretical findings an irreplaceable meaning of the motivation for a total child's absorption in a following activity.

The main question was, to what degree was the motivation related to musicalness. If it is more necessary to motivate children who are less musically developed. I have partly found an answer. There is noticeable a great connection, which I have checked practically as well, where I acquainted with a practical side of a leading of children in an collective singing – a work with a small choir.

In the thesis there are mentioned possibilities for a musical development of a child in particular periods of evolution. From this summary it is noticeable the importance of the period in a pre-school and younger school age. Therefore there is applied a further chapter to the pre-school age, where is the period developed into deeper details for motivation in a pre-school and a preparation to a school (in term of a musical motivation).

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2005, 238 s. ISBN 80-246-0965-7
- [2] HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 311 s. ISBN 80-7178-803-1
- [3] HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika*. 1. vyd. Praha: Akademie múzických umění v Praze, Hudební fakulta, 2004, 125 s. ISBN 80-733-1018-X
- [4] HOLEČEK Václav, Jana MIŇHOVÁ a Pavel PRUNNER. *Psychologie pro právníky*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 351 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3800-659
- [5] JENČKOVÁ, Eva. *Hudba a pohyb ve škole: metodická příručka pro hudební výchovu ve škole*. 1. vyd. Ilustrace Patricie Koubská. Hradec Králové: Orlice, 2002, 320 s. Tandem (Orlice). ISBN 80-903-1157-1
- [6] KNÍŽKOVÁ, J. *Typologie poslechových hodin v hudební výchově žáků středních škol*. Disertační práce. Olomouc : Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, 2006
- [7] KULHÁNKOVÁ, Eva. *Hudebně pohybová výchova: metodická příručka pro hudební výchovu ve škole*. Vyd. 2. Ilustrace Patricie Koubská. Praha: Portál, 2007, 135 s. ISBN 978-807-3672-744
- [8] JOSEF LANGMEIER, Miloš Langmeier. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyziologie*. 1. vyd. Praha: H, 1998. ISBN 80-860-2237-4
- [9] LIEVEGOED, B. *Vývojové fáze dítěte*. 1. vyd. Překlad Zdeněk Váňa. Praha: Baltazar, 1992, 166 s. ISBN 80-900-3077-7

- [10] LOKŠOVÁ, Irena a Jozef LOKŠA. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8205-X.
- [11] NOVOTNÁ, Lenka, Miloslava HŘÍCHOVÁ a Jana MIŇHOVÁ. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2012, 82 s. ISBN 978-80-261-0115-4
- [12] PECHÁČEK, Stanislav a Hana VÁŇOVÁ. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň ZŠ*. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2001, 282 s. ISBN 80-246-0365-9
- [13] SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 1*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985
- [14] SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 2*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979
- [15] SEDLÁK, F. *Hudební vývoj dítěte*. 1. vyd. Praha, nakladatelství Supraphon, 1974
- [16] FRANTIŠEK SEDLÁK A KOL. *Nové cesty hudební výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1977
- [17] TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 148 s. ISBN 80-717-8916-X
- [18] VACÍNOVÁ, Marie. *Psychologie a společenská výchova pro střední odborné školy se zaměřením na oblast služeb, rodinné výchovy a pro studijní a učební obory středních odborných učilišť*. 1.vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, 129 s. ISBN 80-718-7006-4
- [19] VACHUDOVÁ, Eva. *Diagnostika hudebnosti žáků základní školy – Komparace auditivní a audiovizuální verze testů*. Praha: Universita Karlova v Praze. Fakulta pedagogická. 2009

8 INTERNETOVÉ ZDROJE

[1] Limbický systém. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-03-13].

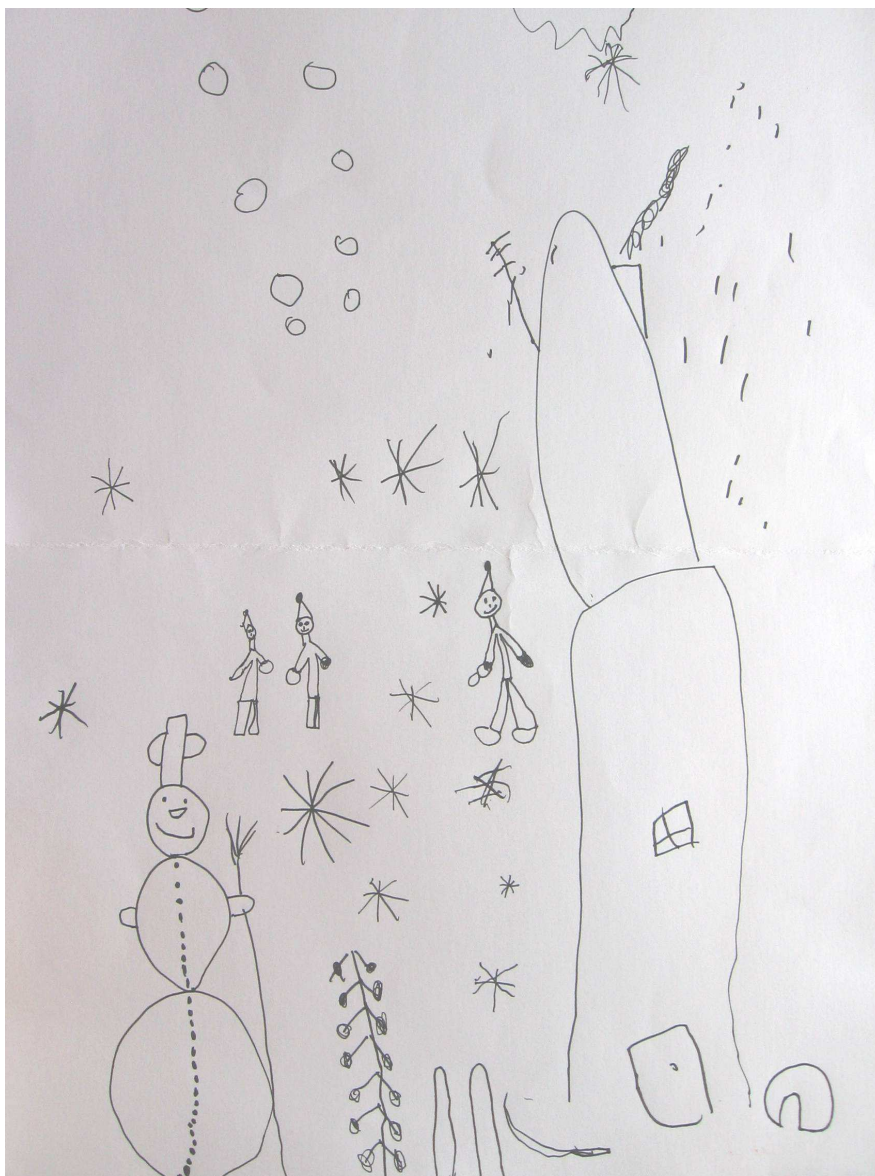
Dostupné z WWW:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Limbick%C3%BD_syst%C3%A9m>

[2] Dostupné z WWW:<<http://www.vedeme.cz/pro-vedeni/kapitoly-vedeni/65-teorie-motivace/267-uvod-motivace-vedeni.html>>

9 SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1.....	47
Obrázek 2.....	48
Obrázek 3.....	48
Obrázek 4.....	49
Obrázek 5.....	49
Obrázek 6.....	50

10 PŘÍLOHY

Obrázek 1

Obrázek 2

Obrázek 3

Obrázek 4

Obrázek 5

Obrázek 6